

Costul uceniciei

Dietrich Bonhoeffer
traducere de Ligia Talos

HARUL COSTISITOR

Harul ieftin este dușmanul de moarte al bisericii noastre. Astăzi, lupta noastră se dă pentru harul care costă scump.

Harul ieftin înseamnă har ca marfă de duzină: iertare ieftină, mângâiere ieftină, sacrameinte ieftine; harul a devenit tezaurul nesecat al Bisericii, din care se distribuie cu mână largă, fără șovăieli și fără limite; har fără preț, har fără costuri. Esența harului, nu-i așa, e tocmai aceasta: datoria a fost plătită în avans, o dată pentru totdeauna. Și dacă datoria a fost achitată, atunci totul se poate obține pe nimic. Costurile au fost infinite, cum infinite sunt, în consecință, și posibilitățile de folosire și de irosire. Ce-ar mai însemna harul, dacă n-ar fi ieftin?

Harul ieftin înseamnă har ca învățătură, ca principiu, ca sistem; înseamnă iertarea păcatelor ca adevăr general valabil, înseamnă dragostea lui Dumnezeu, în chip de concepție creștină despre Dumnezeu. Este suficient să o accepți, ca să capeți numai decît iertarea de păcate. Biserica adeptă a acestei învățături despre har are în mod nemijlocit parte de el. Într-o astfel de biserică, lumea găsește o acoperire ieftină a păcatelor sale, pe care nu le regretă și de care, tocmai de aceea, nu-și dorește să se elibereze. Harul ieftin înseamnă deci tăgăduirea Cuvântului viu al lui Dumnezeu, tăgăduirea întrupării Cuvântului lui Dumnezeu.

Harul ieftin înseamnă justificarea păcatului, nu a păcătosului. Harul face totul de la sine, de aceea, toate pot să rămână ca înainte. „O, ce-n zadar mi-s faptele.“ Lumea rămâne lume, iar noi rămânem păcătoși „și-n cea mai bună viață“.¹ Așadar, creștinul n-are decît să trăiască precum

¹ Fragmente din strofa a doua a cântării compuse de Martin Luther („Aus tiefer Not schrei ich zu dir“) pe baza Psalmului 130.

lumea, să se conformeze chipului ei în toate lucrurile și să nu se încumete să trăiască – precum ereticii de entuziaști² – o altfel de viață, sub har, decât cea trăită cândva sub stăpânirea păcatului! Nu cumva să se revolte împotriva harului, să profaneze harul măreț și ieftin, să instituie o nouă religie a slovei, încercând să trăiască o viață de ascultare a poruncilor lui Isus Hristos! Lumea a fost justificată prin har, de aceea, creștinul – ca să-l ia în serios și ca să nu se împotrivescă acestui har de neînlocuit – poate să trăiască precum restul lumii! Cu siguranță că și-ar dori să facă ceva ieșit din comun, iar a nu face nimic înseamnă, fără îndoială, cea mai grea renunțare, fiind nevoit să trăiască în mod lumesc. Însă trebuie să ajungă la această renunțare, să practice lepădarea de sine, nu cumva să se deosebească de lume, prin viața lui. Într-atât trebuie să lase harul să fie cu adevărat har, încât să nu zdruncine credința lumii în acest har ieftin. Creștinul n-are decât să se consoleze în starea lui lumească, în această renunțare imperativă, asumată de dragul lumii – ba nu, de dragul harului – și să se simtă sigur (*securus*³) că posedă harul, care face totul de la sine. Așadar, creștinul să nu accepte ucenicia, ci să-și găsească mângâierea în har! Harul ieftin înseamnă justificarea păcatului, nu justificarea păcătosului gata de căință, care se lasă de păcat și se întoarce; harul ieftin nu înseamnă acea iertare de păcate care ne desparte de păcat. Harul ieftin este cel de care dispunem noi înșine.

Harul ieftin înseamnă predicarea iertării fără pocăință, înseamnă botez fără disciplină bisericească, euharistie, fără mărturisirea păcatelor, absolvirea de păcat, fără spovedanie. Harul ieftin este un har fără ucenicie, un har fără cruce, un har fără Isus Hristos cel întrupat și viu.

Harul costisitor este comoara ascunsă în țarină, de dragul căreia omul merge și vinde bucuros tot ce are;⁴ este mărgăritarul de mare preț, pentru care negustorul renunță la toate bunurile sale;⁵ este suveranitatea lui Isus Hristos, de dragul căreia omul își scoate ochiul care îl face să cadă

² Curent religios din perioada Reformei, cu așteptări apocaliptice intense. A fost criticat vehement de Luther (n.trad.).

³ Cf. M.Luther, *Vorlesung über Römerbrief, 1515–1516* [Prelegere la Epistola către Romani, 1515–1516], ed. Ficker, II, p. 166–167.

⁴ Mat. 13:44.

⁵ Mat. 13:45–46.

în păcat;⁶ este chemarea lui Hristos, pentru care ucenicii părăsesc mrejele și Îl urmează.⁷

Harul costisitor este Evanghelia pe care trebuie să o căutăm necurmat, darul pe care trebuie să-l cerem, ușa la care trebuie să batem.⁸

Este costisitor, pentru că ne cheamă la ucenicie, este har, pentru că ne cheamă la ucenicie în școala lui *Isus Hristos*. Este costisitor, pentru că îl costă pe om viața, este har, pentru că abia așa îi dăruiește viața. Este costisitor, pentru că osândește păcatul, este har, pentru că îl justifică pe păcătos. Mai presus de toate, este costisitor, fiindcă a fost scump pentru Dumnezeu, fiindcă L-a costat pe Dumnezeu viața Fiului Său – „voi ați fost răscumpărați cu un preț”⁹ – și fiindcă ceea ce L-a costat scump pe Dumnezeu nu poate fi ieftin pentru noi. Înainte de toate, este har, fiindcă Dumnezeu n-a considerat viața Fiului Său un preț prea mare pentru viața noastră, ci L-a dat pentru noi. Harul costisitor este întruparea lui Dumnezeu.

Harul costisitor este har ca odor sfânt al lui Dumnezeu, care trebuie păzit de lume și care nu trebuie aruncat câinilor.¹⁰ Este Cuvântul viu, Cuvântul lui Dumnezeu, pe care îl rostește El Însuși, după buna Lui plăcere. Ne iese în întâmpinare ca o chemare mărinimoasă la ucenicie în școala lui Isus, vine sub forma unui cuvânt de iertare pentru duhul zdrobit și pentru inima mâhnită.¹¹ Este costisitor, pentru că îl silește pe om să ia jugul uceniciei, urmându-L pe Isus Hristos, este har, pentru că Isus spune: „Jugul Meu este bun și sarcina Mea este ușoară.”¹²

De două ori îi este adresată lui Petru chemarea: Urmează-Mă! A fost primul și ultimul cuvânt pe care i l-a adresat Isus ucenicului (Marcu 1:17; Ioan 21:22). Întreaga lui viață stă între aceste două chemări. Prima dată,

⁶ Marcu 9:47 (cf. Mat. 5:29). Termenul βασιλεία (*basileia*), pe care Luther îl traduce „Împărăția” (lui Dumnezeu), este derivat din cuvântul „rege”. Sintagma „suveranitatea lui Hristos” (*Königsherrschaft Christi*) a fost întrebuințată cu precădere de teologii reformați și mai puțin de cei luterani.

⁷ Marcu 1:16–20.

⁸ Mat. 7:7.

⁹ 1 Cor. 6:20.

¹⁰ Mat. 7:6. Încă de la Finkenwalde, Bonhoeffer a numit acest mod de a proteja credința o „disciplină a tainei”.

¹¹ Ps. 51:19.

¹² Mat. 11:30.

la chemarea lui Isus, lângă lacul Ghenezaret, Petru își părăsește mrejele și meseria și Îl urmează pe cuvânt. Ultima dată, Cel Înviat îl întâlnește la vechea lui îndeletnicire, tot lângă Ghenezaret, și încă o dată îi spune: Urmează-Mă! Între aceste două chemări se cuprinde întreaga viață de ucenicie în școala lui Hristos. La mijloc s-a aflat mărturisirea că Isus este Hristosul, Fiul lui Dumnezeu. Lui Petru îi este descoperit de trei ori unul și același lucru, la început, la sfârșit și în Cezareea lui Filip,¹³ și anume, că Hristos este Domnul și Dumnezeuul lui. Este același har al lui Hristos, care îl cheamă: Urmează-Mă! și care i se revelează în mărturisirea despre Fiul lui Dumnezeu.

În trei rânduri îi atîne harul calea lui Petru, un singur har, descoperit în trei moduri diferite; era harul care îi aparținea lui Hristos, nu unul pe care ucenicul și l-a atribuit singur. Era harul lui Hristos Însuși, făcându-l pe ucenic să lase totul de dragul uceniciei,¹⁴ producând în el acea mărturisire pe care lumea întreagă o va fi socotit blasfematoare, chemându-l pe Petru cel necredincios într-o ultimă părtășie a martiriului și iertându-i, astfel, toate păcatele. În viața lui Petru, harul și ucenicia sunt îngemănate indisolubil. El a primit harul care costă scump.

Odată cu răspândirea creștinismului și cu secularizarea crescândă a Bisericii, cunoașterea harului costisitor s-a pierdut treptat. Lumea a fost încreștinată, harul a devenit bunul obștesc al unei lumi creștine. A început să poată fi obținut pe nimic. Totuși Biserica Romei a păstrat un crâmpel al acestei cunoașteri. A fost crucial faptul că monahismul nu s-a rupt de Biserică și că Biserica a avut înțelepciunea de a accepta monahismul. Aici, la marginea Bisericii, a fost locul unde s-a menținut cunoașterea faptului că harul este costisitor și că presupune ucenicia.¹⁵ Pentru Hristos, oamenii au renunțat la tot ce au avut și au încercat să se conformeze poruncilor lui Isus, printr-un exercițiu de zi cu zi. Prin

¹³ Locul mărturisirii lui Petru, vezi Mat. 16:13–17; în Mat. 16:24, Isus face chemarea la ucenicie.

¹⁴ Marcu 10:28.

¹⁵ Cf. scrisoarea lui Bonhoeffer către fratele său, Karl-Friedrich, 14 ianuarie 1935, în care scrie: „Restaurarea bisericii va avea loc cu siguranță printr-o nouă formă de monahism care are în comun cu cel vechi doar atitudinea lipsită de compromisuri a unei veți trăite conform Predicii de pe Munte, în urmarea lui Hristos.“

urmare, viața monahală a devenit un protest viu împotriva secularizării creștinismului, a devalorizării harului. Deși Biserica a tolerat acest protest și nu a îngăduit să se ajungă la o ruptură, l-a relativizat, ba încă a și tras foloase de pe urma lui, prin justificarea propriei vieți seculare. Din acest moment, viața monahală a devenit o performanță individuală, la care imensa majoritate a laicilor nu putea fi constrânsă. Faptul că poruncile lui Isus au ajuns să fie socotite valabile doar pentru un anumit grup de elită s-a dovedit dezastruos, ducând la diferențierea între un standard maxim și unul minim al ascultării creștine. În acest fel, ori de câte ori era criticată pentru secularizarea ei, Biserica invoca posibilitatea trăirii unei vieți monahale în interiorul Bisericii, justificând apoi, comparativ, cealaltă posibilitate, a unei vieți mai ușoare. Așa se face că apelul la înțelegerea inițială a harului costisitor, în forma în care ar fi trebuit să se păstreze în Biserica Romei prin monahism, a ajuns, în mod paradoxal, să constituie tocmai justificarea finală a secularizării Bisericii. Chiar și așa, greșeala fatală a monahismului nu a constat în faptul că a mers pe calea harului care presupune o ucenicie radicală – cu toate neînțelegerile lui despre conținutul vocii lui Isus – ci în faptul că s-a îndepărtat considerabil de creștinismul autentic, permițând ca drumul lui să devină realizarea specială și opțională a câtorva indivizi și pretinzând, prin aceasta, merite deosebite în dreptul său.

În preajma Reformei, când Dumnezeu, prin slujitorul său, Martin Luther, a restaurat Evanghelia harului pur și costisitor, l-a trecut pe acesta prin mănăstire. Luther a fost călugăr; a lăsat totul și a dorit să-L urmeze pe Hristos într-o ascultare deplină. A renunțat la lume și s-a dedicat lucrării creștine. A învățat ascultarea de Hristos și de Biserica Sa, conștient fiind că numai cel care ascultă poate să și creadă. Intrarea în mănăstire l-a costat dedicarea totală a vieții. A eșuat tocmai în încercarea de a ajunge la Dumnezeu pe calea eforturilor proprii. Însă Dumnezeu i-a arătat, prin Scriptură, că ucenicia nu este performanța meritorie a câtorva, ci porunca lui Dumnezeu pentru toți creștinii. Lucrarea smerită a uceniciei a devenit, în monahism, o realizare meritorie a sfinților. Lepădarea de sine a ucenicului¹⁶ s-a dovedit a fi suprema autoafirmare

¹⁶ Marcu 8:34.

spirituală a celor evlavioși. Prin urmare, lumea a pătruns în însăși inima vieții monahale și a început să lucreze din nou, în cel mai periculos mod cu putință. Fuga monahului de viața lumească s-a dovedit a fi cea mai subtilă formă de iubire a lumii.¹⁷ Când această ultimă posibilitate de a duce o viață evlavioasă a eșuat, Luther a apucat harul. În prăbușirea vieții monahale el a văzut mâna salvatoare a lui Dumnezeu, întinsă prin Isus Hristos. A apucat-o strâns, încredințat că „în zadar mi-s faptele, și-n cea mai bună viață“.¹⁸ Harul care i s-a oferit a fost unul costisitor și i-a zdruncinat întreaga existență. Încă o dată, a trebuit să părăsească mrejele și să meargă după Isus.¹⁹ Întâia oară, când a ales să meargă la mănăstire, a renunțat la toate, mai puțin la sine însuși, la *eul* său evlavios. Acum însă i-a fost luat până și acesta. El a acceptat chemarea la ucenicie nu în baza vreunui merit personal, ci a harului lui Dumnezeu. Nu i s-a spus: „Negreșit, ai păcătuit, însă acum totul este iertat. Rămâi mai departe așa cum ești și consolează-te cu iertarea primită!“ Luther a trebuit să părăsească mănăstirea și să revină în lume, nu pentru că lumea în sine era bună și sfântă, ci pentru că mănăstirea nu era cu nimic diferită de lume.

Întoarcerea lui Luther din mănăstire în lume a fost cel mai puternic asalt pe care l-a suferit lumea, din zilele creștinismului timpuriu. Refuzul arătat lumii prin călugărire a fost joacă de copil, în comparație cu refuzul de care lumea a avut parte prin revenirea lui în ea. De această dată, asaltul a fost frontal. Ucenicia trebuia trăită acum în lume. Performanțele obținute, până acum, în circumstanțele și în înlesnirile deosebite ale vieții monahale au devenit datoria fiecărui creștin. Ascultarea deplină de poruncile lui Isus trebuia dovedită în trăirea și în activitățile de zi cu zi. Astfel, conflictul dintre viața creștinului și viața lumii s-a acutizat în mod neașteptat. Creștinul a acceptat confruntarea cu lumea, iar lupta care s-a dat a fost corp la corp.

Nimic n-ar fi mai dezastruos decât să credem în mod eronat că Luther, prin redescoperirea Evangheliei harului pur, i-a scutit pe oameni de a mai asculta poruncile lui Isus în lume; descoperirea Reformei ar fi,

¹⁷ Cf. Kierkegaard, p. 147: „Mulțumirea de a fi «deosebit» este „tot o mentalitate lumească.“

¹⁸ Versuri din cântarea menționată la nota 3 din acest capitol.

¹⁹ Marcu 1:18.

în acest caz, sfințirea și justificarea lumii prin harul care aduce nemijlocit iertarea. Dimpotrivă, pentru Luther, vocația seculară a creștinului își găsește justificarea numai atunci când în ea se manifestă, cu maximă tărie, protestul său față de lume. Vocația seculară a creștinului poate primi noua recunoaștere adusă de Evanghelie doar în măsura în care acesta o practică, urmându-L pe Hristos. Nu justificarea păcatului, ci justificarea păcătosului a fost cea care l-a determinat pe Luther să părăsească mănăstirea și să se întoarcă în lume. Lui Luther i-a fost dăruit harul costisitor. Har, pentru că a fost o ploaie peste un pământul pârjolit, mângâiere în vreme de necaz, eliberare din robia unui mod de viață autoimpus, iertarea tuturor păcatelor. Costisitor, pentru că nu l-a scutit de fapte, ci a intensificat nespus de mult chemarea la ucenicie. Era har, pentru că a costat atât de mult și a costat atât de mult tocmai fiindcă era har. Acesta a fost secretul Evangheliei Reformei – justificarea păcătosului.

Cu toate acestea, din episodul Reformei, în final n-a învins descoperirea lui Luther cu privire la harul pur și costisitor, ci vigilentul instinct religios al omului pentru locul unde harul se poate obține pe nimic. A fost nevoie doar de o schimbare subtilă, aproape imperceptibilă, de accent, și s-a ajuns la o situație cât se poate de periculoasă și de distrugătoare. Luther susținuse că omul nu poate sta înaintea lui Dumnezeu, oricât de evlavioase ar fi faptele și căile lui, pentru că, în final, se caută pe sine însuși. Aflat în strâmtorare, Luther a primit, prin credință, harul iertării gratuite și necondiționate a tuturor păcatelor. Din această experiență a învățat că harul l-a costat întreaga lui viață și că trebuie să plătească zi de zi acest preț; că harul nu l-a scutit de ucenicie, ci l-a atras și mai mult către ea. Când Luther vorbea despre har, făcea referire și la viața lui, care numai prin har a fost supusă ascultării depline de Hristos. Nu putea să vorbească în alt chip despre har. Luther a spus că numai harul lucrează,²⁰ iar discipolii lui au reprodus în mod fidel această concepție, cu o singură deosebire: foarte curând, au omis și n-au mai adus în discuție ucenicia, care, pentru Luther, se înțelegea de la sine. Într-adevăr, Luther nu avea

²⁰ În traducerea lui Luther la Rom. 3:28, se accentuează această idee, prin adăugarea interpretativă a lui „numai”: „Pentru că noi susținem că omul este îndreptățit numai prin credință, fără faptele Legii” – îndreptățit prin „har” (Rom. 3:24 și 4:4).

nevoie să menționeze acest aspect, deoarece întotdeauna a vorbit ca unul pentru care harul a însemnat cea mai exigentă ucenicie în școala lui Isus. Doctrina discipolilor era inatacabilă, în comparație cu cea a lui Luther; și totuși ea a însemnat sfârșitul și ruina Reformei, ca revelare a harului costisitor al lui Dumnezeu pe pământ. Justificarea păcatosului în lume a devenit justificarea păcatului și a lumii. Harul costisitor a devenit un har ieftin, fără ucenicie.

Când Luther a spus că faptele sunt în zadar, și-n cea mai bună viață, și că n-au nicio valoare înaintea lui Dumnezeu, că „doar harul și îndurarea aduc iertarea de păcate”,²¹ vorbea ca unul care se știa chemat la ucenicie, la renunțare totală, până în acel moment și, iarăși, din acel moment. Pentru Luther, cunoașterea harului a însemnat despărțirea radicală și definitivă de păcatul din viața sa, dar niciodată justificarea lui. Primirea iertării a însemnat renunțarea definitivă și radicală la o viață determinată de propria voință; cunoașterea harului a reprezentat, de fapt, luarea în serios a chemării la ucenicie. Pentru el, harul era întotdeauna un „rezultat”,²² desigur, unul dumnezeiesc, nicidecum omenesc. Mai târziu, urmașii lui au transformat acest rezultat în premisa majoră a unei socoteli matematice. Aceasta a fost cauza întregului dezastru. Dacă harul este un „rezultat” al vieții creștine, datorit de Hristos, atunci această viață nu poate fi nicicând scutită de ucenicie. Dar dacă el este premisa majoră a vieții mele creștine, atunci obțin anticipat justificarea păcatelor pe care le voi comite mai târziu în viață. Pot păcătui mai departe, în virtutea acestui har; oricum, lumea este, din principiu, justificată prin el. Mă pot agăța deci de existența mea secular-burgheză, totul rămâne ca mai înainte, iar eu pot să fiu sigur de faptul că sunt acoperit de harul lui Dumnezeu. Sub influența acestui har, întreaga lume a devenit „creștină” și, tot prin acest har, creștinismul s-a secularizat mai mult ca oricând. Conflictul dintre viața creștină și cea secular-burgheză a luat sfârșit. Viața creștină înseamnă, de fapt, să trăiesc în lume, asemenea lumii, să nu mă deosebesc în niciun fel de lume, ba încă nici să nu îngădui – de dragul harului! – să

²¹ Vers din cântarea menționată în nota 3 din acest capitol.

²² Bonhoeffer preia aici termenul în accepțiunea dată de Kierkegaard; vezi paragraful următor.

se facă vreo deosebire. Mai înseamnă și să trec, din când în când, din sfera lumii în sfera bisericii, ca să primesc acolo conștientizarea iertării de păcate. Am fost eliberat de obligația uceniciei, a urmării lui Isus; iar aceasta, datorită harului ieftin, care este cel mai înverșunat dușman al uceniciei și pe care adevărata ucenicie trebuie să-l urască și să-l deteste. Harul, ca premisă, este cât se poate de ieftin; harul, ca rezultat, este unul costisitor. Este înspăimântător să constați care este miza, în ce fel ajunge să fie formulată și întrebuițată o doctrină evanghelică. Este vorba despre același principiu al justificării numai prin har; și totuși întrebuițarea greșită a aceluiași enunț duce la distrugerea totală a esenței sale.

Când Faust, aflat la sfârșitul unei vieți de strădanii pentru dobândirea cunoașterii, spune: „Văd că nu putem ști nimic”,²³ ajunge la un rezultat. După cum arată Kierkegaard, cu totul altă semnificație are declarația, atunci când un student o repetă în primul semestru, vrând astfel să-și justifice lenea.²⁴ Enunțul este adevărat doar ca rezultat; ca premisă, constituie o autoamăgire, deoarece cunoașterea nu poate fi separată de experiența prin care a fost dobândită. Singurul care poate spune că este justificat numai prin har este cel care, acceptând ucenicia în școala lui Isus, a renunțat la tot ce are. Pentru el, chemarea la ucenicie este un har, iar harul este chemarea însăși. Însă cine folosește acest har pentru a se sustrage uceniciei se înșală singur.

Dar nu s-a apropiat oare Luther însuși în mod periculos de această totală răstălmăcire în înțelegerea harului? Ce înseamnă cuvintele lui Luther: „*Pecca fortiter, sed fortius fide et gaude in Christo*” – „Păcătuiește cu îndrăzneală, dar cu o și mai mare îndrăzneală să crezi și să te bucuri în Hristos”?²⁵ Așadar, ești un păcătos și nu vei ieși nicicând din păcat. Fie că ești călugăr sau om din lume, fie că vrei să fii evlavios sau ticălos, nu poți

²³ Johann Wolfgang von Goethe, *Faust*, I, 364.

²⁴ Vezi Kierkegaard, p. 182 (cf. p. 153): „După cum eu, dacă aș fi cărciumar, n-aș îndrăzni să consider acest enunț drept rezultat și să-l repet, pentru că nu împărtășesc condiția aceluși învățat care a spus: «Nu știința contează», cu atât mai puțin (într-o chestiune mult mai importantă) nu voi considera nici enunțul lui Luther un rezultat”; Bonhoeffer a subliniat apăsător cuvântul „rezultat”.

²⁵ Din scrisoarea către Philipp Melancthon, 1 august 1521, publicată în *Dr. Martin Luthers Briefwechsel*, ed. Enders, vol. 3, p. 208: „*Esto peccator et pecca fortiter, sed fortius et gaude in Christo, qui victor peccati, mortis et mundi.*”

scăpa din lațul lumii și păcătuiești. Deci păcătuiește cu încredere – și chiar pe baza harului care ți-a fost dat! Este aceasta o proclamare flagrantă a harului ieftin, un cec în alb pentru păcat, o anulare a uceniciei? Este o invitație blasfematoare de a păcătui cu voia, în temeiul harului? Există vreo ocară mai diabolică adusă harului decât păcătuirea sub paravanul harului dăruit de Dumnezeu? Nu este îndreptățit catehismul catolic să afirme că acesta este păcatul împotriva Duhului Sfânt?²⁶

Înțelegerea corectă a cuvintelor lui Luther depinde de distincția dintre rezultat și premisă. Dacă declarația lui Luther constituie premisa pentru o teologie a harului, atunci avem de-a face cu o proclamare a harului ieftin. Însă acest enunț trebuie înțeles nu ca început, ci exclusiv ca sfârșit, rezultat, cheie de boltă, concluzie. Luat ca premisă, *pecca fortiter* se transformă într-un principiu etic; unui principiu al harului trebuie să-i corespundă principiul *pecca fortiter*. Aceasta înseamnă justificarea păcatului. Enunțul lui Luther este astfel întors pe dos. „Păcătuiește cu îndrăzneală“ nu putea fi, pentru Luther, decât ultimul refugiu, consolarea celui care, aflat pe drumul uceniciei, constată că nu poate fi liber de păcat și care, din teamă de păcat, pierde nădejdea în harul lui Dumnezeu. Pentru el, îndemnul „păcătuiește cu îndrăzneală“ nu este un soi de afirmare fundamentală a vieții sale de neascultare, ci reprezintă Evanghelia harului lui Dumnezeu, în fața căreia întotdeauna și în orice loc suntem păcătoși, care ne caută și ne îndreptățește tocmai ca oameni păcătoși. Mărturisește-ți cu îndrăzneală păcatul, nu încerca să te eschivezi, însă „crede cu o și mai mare îndrăzneală“. Ești un păcătos, de aceea, fii un păcătos. Nu încerca să fii altceva decât ceea ce ești. Da, fii zilnic un păcătos și încă unul plin de îndrăzneală. Dar cui oare îi pot fi adresate aceste cuvinte, dacă nu celui care zilnic renunță, din toată inima, la păcat și la tot ce l-ar putea împiedica să-L urmeze pe Isus și care se simte profund îndurerat de necredințioșia și de păcatele sale zilnice? Cine altul poate asculta aceste cuvinte, fără a-și primejdui credința, dacă nu cel care, prin această mângâiere, se știe chemat din nou la ucenicie? Interpretat astfel, în chip de rezultat, enunțul lui Luther vorbește despre harul costisitor, singurul har veritabil.

²⁶ Mat. 12:31–32. Referire la Catehismul roman (1566), pe care l-a avut și Bonhoeffer în bibliotecă.

Harul ca principiu, *pecca fortiter* ca principiu, harul ieftin, nu sunt, în final, decât o nouă lege, care nu ajută și nu eliberează. Harul în chip de cuvânt viu, *pecca fortiter* ca mângâiere în necaz și ca o chemare la ucenicie, harul costisitor constituie singurul har autentic, care iartă într-adevăr păcatele și-l eliberează pe păcătos.

Precum corbii, am tăbărit pe cadavrul harului ieftin, de unde am luat otrava care a ucis dintre noi adevărata ucenicie. Ce-i drept, doctrina harului pur a cunoscut o apoteoză fără pereche; învățătura pură despre har a devenit ea însăși Dumnezeu, a devenit harul însuși.²⁷ Cuvintele lui Luther au fost repetate pretutindeni, dar adevărul lor a fost pervertit în autoamăgire. S-ar spune că, dacă Biserica proclamă doctrina justificării, ea este, negreșit, o Biserică justificată! Adevărata moștenire a lui Luther s-ar recunoaște prin aceea că harul este făcut cât de ieftin posibil. A fi luteran ar însemna să lași ucenicia pe seama legaliștilor, a reformatiștilor și a entuziaștilor – totul, de dragul harului; să justifici lumea și să-i socotești eretici pe creștinii care vor să trăiască în ucenicie. Un popor a devenit creștin, a devenit luteran, însă în dauna uceniciei, la un preț mult prea ieftin. Harul ieftin a învins.

Dar suntem oare conștienți că acest har ieftin s-a întors fără milă împotriva noastră? Prețul pe care trebuie să-l plătim astăzi, prin colapsul bisericilor organizate, nu este oare consecința inevitabilă a harului care poate fi obținut atât de ieftin? Am propovăduit Cuvântul și am administrat sacramentele în mod ieftin, un întreg popor a fost botezat, confirmat și absolvit, fără întrebări și fără condiții. Din dragoste omenească, odoarele sfinte ale creștinismului au fost aruncate celor batjocoritori și necredincioși. Harul a fost revărsat în șuvoaie nesfârșite, dar chemarea de a-L urma pe Hristos cu seriozitate a răsunat tot mai rar. Ce s-a ales de preceptele Bisericii Timpurii, care, prin catehumenatul botezului, a vegheat cu grijă granița dintre Biserică și lume, pentru păstrarea harului costisitor? Ce s-a ales de avertismentele lui Luther cu privire la propovăduirea Evangheliei care le dă oamenilor siguranță în mijlocul unui trai

²⁷ Cf. Kierkegaard, p. 168, potrivit căruia în definiția „Bisericii“ din Confesiunea de la Augsburg s-a trecut cu vederea comuniunea sfinților care orientează spre latura existențială. Deși „doctrina“ este corectă, „așa ceva este, de fapt, păgânism.“

nelegiuit? Când a fost lumea creștinată mai îngrozitor și mai scandalos decât acum? Ce sunt cei 3.000 de saxoni uciși de Carol cel Mare, în comparație cu milioanele de suflete ucise în zilele noastre?²⁸ Astăzi trăim din plin promisiunea că păcatele părinților vor fi pedepsite în copii, până la a treilea și al patrulea neam.²⁹ Harul ieftin a fost necruțător cu Biserica noastră Evanghelică.

Negreșit, harul ieftin a fost necruțător și cu cei mai mulți dintre noi, la nivel personal. În loc să ne deschidă drumul spre Hristos, ni l-a închis. În loc să ne cheme la ucenicie, ne-a îndârjit în neascultare. N-a fost oare necruțător și nemilos să fim asaltați de doctrina harului ieftin tocmai acolo unde am auzit cândva chemarea lui Isus la ucenicie, ca pe o chemare a harului cristic, acolo unde am îndrăznit, poate, cândva, să facem primii pași pe calea uceniciei, cultivând ascultarea de porunca dată? Am fi putut oare percepe altfel această doctrină, când a căutat să ne ațină calea, chemându-ne la o cumițenie în felul lumii, când a stins în noi bucuria uceniciei, șoptindu-ne că totul e, de fapt, o cale aleasă de noi înșine, o risipă de energie, trudă și disciplină, nu doar zadarnică, ci și foarte periculoasă? În definitiv, prin har, totul s-a îndeplinit și s-a desăvârșit. Mucul care fumea a fost înăbușit fără milă.³⁰ A fost necruțător să i se vorbească astfel unui om, fiindcă, buimăcit de oferta așa de ieftină, a trebuit să renunțe la calea pe care a fost chemat de Isus, apucând acum harul ieftin, care i-a blocat pentru totdeauna posibilitatea cunoașterii harului scump. Nu se putea ajunge decât aici: omul amăgit și slab, odată intrat în posesia harului ieftin, s-a simțit numaidecât puternic, dar, în realitate, a pierdut puterea de a trăi o viață de ascultare și de ucenicie. Harul ieftin a distrus mai mulți creștini decât orice altă lege a faptelor.

În cele ce urmează, vrem să vorbim în numele celor care sunt tulburați de această problemă, al celor pentru care mesajul harului a devenit, în mod înspăimântător, lipsit de orice conținut. De dragul corectitudinii, acest mesaj trebuie rostit pentru aceia dintre noi care mărturisesc că harul ieftin le-a răpit ucenicia și, odată cu ea, înțelegerea harului costi-

²⁸ În anul 782, Carol cel Mare a poruncit executarea a mii de saxoni, fapt care a fost folosit în propaganda populară și național-socialistă împotriva Bisericii.

²⁹ Ex. 20:5 și Deut. 5:9.

³⁰ Is. 42:3 (Mat. 12:20).

sitor. Altfel spus, deoarece nu vrem să tăgăduim faptul că nu mai trăim o viață de ucenicie în ascultare de Hristos și că aparținem unei biserici drept credincioase, cu o învățătură curată despre har, dar nu și uneia care practică ucenicia, se cuvine să încercăm restabilirea relației corecte dintre har și ucenicie. În această privință, nu mai putem să ne eschivăm. Devine tot mai limpede că impasul bisericii noastre se reduce la următoarea întrebare: cum putem să trăim în calitate de creștini astăzi?

Ferice de cei care au ajuns deja la capătul drumului pe care vrem să pășim și noi și care descoperă cu uimire ceea ce într-adevăr pare de neconceput, și anume, că harul este costisitor tocmai pentru că este har pur, harul lui Dumnezeu, oferit prin Isus Hristos.³¹ Ferice de cei care, urmându-L în mod simplu pe Isus Hristos, au fost copleșiți de acest har, încât, în duh smerit, pot să înalțe laude harului atoatelucrător. Ferice de cei care, cunoscând acest har, pot să trăiască în lume, fără a se pierde în ea, care, urmându-L pe Hristos, au căpătat o asemenea încredințare cu privire la patria cerească, încât sunt cu adevărat liberi să trăiască în această lume. Ferice de cei pentru care ucenicia în ascultare de Hristos nu înseamnă nimic altceva decât o viață trăită prin har, iar harul, nimic altceva decât ucenicie. Ferice de cei care au devenit creștini în acest sens, și anume, de cei față de care cuvântul harului a fost îndurător.

³¹ Conform bilanțului lui Bonhoeffer pe 1937, numai în anul respectiv au fost întemnițați 27 dintre foștii participanți la cursurile din Finkenwalde, pe o perioadă mai scurtă sau mai lungă, pentru încălcarea interdicțiilor impuse de stat.